

vexilologie

7

VLAJKA A ZNAK

Vztah mezi vlajkou a znakem, dvěma nejdůležitějšími symboly národů, států, provincií a měst, je dosti komplikovaný problém závislý na době vzniku těchto symbolů, na pořadí jejich zavedení, na zákonodárství a posléze na místní tradici. Kdo srovnává barvy vlajek a znaků v Polsku nebo v Československu, může získat dojem, jako by shoda těchto symbolů byla všeobecně platná. Na druhé straně z analýzy státních vlajek a znaků vyplývá, že v Evropě se používá jen tři vlajek se znakem a sedmi národních vlajek s pruhy v barvách znaku, na třech vlajkách se pak objevují oba tyto prvky současně. To představuje méně než polovinu všech státních a národních vlajek evropských - a v ostatních světadílech je barevný souzvuk ještě řidší. Můžeme z toho vyvozovat závěr, že souhlas barev mezi vlajkou a znakem je zcela náhodný? Vůbec ne: i zdánlivá rozličnost má často své opodstatnění.

Všimněte si nyní různých variant vlajek, počínaje shodou obou symbolů.

Znaková (heraldická) vlajka je dvojího druhu. Starší typ, jenž vznikl ve 12. - 13. století, se zakládá na tom, že vlajka či prapor jsou přesným znázorněním znaku; úlohu štítu znaku přebírá plátno vlajky. Tento typ vlajky je spojen se vznikem a vývojem heraldiky: znak nebyl vyobrazen jen na rytířském štítu a vlajce, ale i na pláštích a plachtách lodí. Z dnešních státních vlajek jsou takového typu mj. vlajky Švýcarska, Laosu, Albánie nebo Malty. V mnohých případech došlo k jisté modifikaci znakového vzoru, jako změně orientace pruhů (Libanon) či jejich zavedení (Cejlon).

Druhý typ znakových vlajek, vzniklých v 17. století, je charakterizován tím, že do středu vlajky je umístěn celý štít znaku; barva podkladu kontrastuje obvykle s barvou

štítu. To má své estetické opodstatnění na látce stejné barvy se štít jeví příliš malý. Objevují se ovšem odchylky, dosti časté ve 20. století: v mnohých italských městech jsou umístěny znaky na vlajkách, jež mají barvy štítu. Takovou nepříhodnou vlajku (modrý štít na modrém poli) si vytvořila i Poznaň.

Ve 20. století došlo v mnoha státech k jisté změně tohoto druhu vlajek: Znak se už neobjevuje na štítu, ale v kantonech: kuomintangská Čína, Kambodža, Tonga. V novější době se vlajky se znaky v podstatě omezují na několik málo států a na provincie (kantony) a města ve Švýcarsku, Švédsku, Norsku a v Maroku.

Pruhy v barvách znaku. Tento vexilologický prvek je znám už staletí, v hromadném měřítku se však objevuje teprve od konce 19. století. V evropské vlajkové oblasti má mít nejdůležitější pruh - při vodorovných horní, při svislých u žerďi - barvu figury znaku, další pruh má barvu štítu. Jestliže se vlajka skládá ze tří pruhů, dostává poslední pruh barvu vedlejšího heraldického prvku (např. trávy nebo drápů orla). Jiné jsou však zásady rakouské, švýcarské a belgické: zde patří první místo barvě štítu, kdežto barvě figury až druhé. Odchylky jsou ovšem časté: v mnohých případech se dává tmavší barva nahoru, avšak z estetických důvodů mívá nejtmavší nebo i nejsvětlejší barvu střední pruh, aby nedošlo ke gradaci barev oku nepříjemné. Mnohdy je odchylka od tradice i schválena a její původ se už nedá zjistit: znak Těšína má na modrém poli bránu s červenými střechami, nad ní je zlatá hornoslezská orlice, zatímco vlajka je červeno-modro-žlutá (místo opačného sledu barev).

V Hesensku, Vestfálsku a Dolním Sasku, částečně i v Pomoránsku, se objevuje zvláštní druh městských vlajek: jsou jednobarevné se štítem, nahoře i dole lemovány úzkým pruhem v barvě štítu (širší pruh má zpravidla barvu figury znaku). Tak také vznikají tři pruhy, a to obvykle v poměru šířek 1:3:1.

Pokud je státní či městský štít znaku složen z několika částí, vznikne pruhová vlajka v barvách všech částí štítu (Mauritius, Ženeva). Pozoruhodným příkladem tohoto typu je čtvrcená městská vlajka Plzně: její čtvrtiny přesně odpovídají barvám čtvrceného štítu městského znaku.

Nejsou řídké případy, zejména u města a provincií, že pruhové vlajky jsou ještě překryty znakem.

Přejděme však k těm případům, kdy vztah mezi vlajkou je buď jen povrchní nebo vůbec žádný.

Vlajky se vzory jinými než má znak, tedy se vzory znaku cizími. Četné státní vlajky obsahují vzory, které vůbec neodpovídají znaku. To ovšem vyplývá ze skutečnosti, že vlajka se stala symbolem na znaku nezávislým, což je případ objevující se ve všech dobách.

Osobitý vlajkový vzor Velké Británie sahá svým původem do předheraldického období. Za základ mu slouží stará anglická vlajka z doby Stoleté války - červený kříž středový na bílém poli (v čase křížových válek byl kříž bílý na poli červeném!). Po sjednocení Anglie a Skotska symbol Anglie splynul se symbolem Skotska, totiž se skotskou národní vlajkou, která se dodnes užívá - je to bílý ondřejský kříž v modrém poli. R. 1801 byl připojen ještě středověký symbol Irska - červený diagonální kříž na bílém poli (kříž sv. Patrika) - a tak vznikla dnešní podoba vlajky, zv. Union Jack.

Dánská vlajka - Dannebrog - vznikla r. 1219 jako válečné polní znamení v boji proti pohanským Estoncům - proto znamení kříže. Kříže na vlajkách ostatních skandinávských států jsou svědectvím jejich vzájemné solidarity, počínající vznikem Kalmarské unie r. 1397. S výjimkou švédské vlajky žádná další z nich neobsahuje barvy znaku.

Vlajka Sovětského svazu je symbolem jednoty dělníků a rolníků a mezinárodního dělnického hnutí.

Japonsko, které nemělo až do r. 1870 národní vlajku (užívaly se vlajky právě vládnoucích rodů šogunů, tj. místodržitelů), zavedlo svůj nynější symbol jako "země vycházejícího Slunce"; znak císařství ukazuje Japonsko zase jako "zemi zlaté chryzantémy".

Vlajka Kypru, která nese mapu ostrova, je pokus o kompromis mezi řeckým obyvatelstvem a šestnáctiprocentní tureckou menšinou. Prakticky však obě národní skupiny používají vlajky svých národů.

Ve větším počtu případů mají vlajky se vzorem cizím znaku ještě pruhy, které spolupůsobí i v symbolické harmo-

nii. Nejcharakterističtějším příkladem je tu vlajka Spojených států, jež nese třináct pruhů, které představují stejný počet nejstarších států, a dále má tolik hvězd, z kolika států právě americká unie sestává. Právě tak se podle počtu konfederovaných států má měnit počet pruhů a paprsků hvězdy na malajsijské vlajce.

Jižní Afrika má vlajku ve starých nizozemských barvách, k nimž připojuje miniatury tří jiných vlajek - britské, transvaalské a oranské, ale žádná nenavazuje na znak. Mongolsko připojilo na svou červeno-modro-červenou vlajku, symbolizující svými barvami spojení novodobého s tradičním, staletý národní symbol sojombo, ne však znakové znamení. Vlajka Pákistánu není zase nic jiného než vlajka nacionalistické Muslimské ligy s připojeným bílým svislým pruhem, který symbolizuje formální náboženskou toleranci.

Pruhy v barvách jiných než má znak, tedy v barvách znaku cizích, se objevují na vlajkách velmi často a jejich původ není přitom vždy snadné zjistit. Avšak rozbor nejdůležitějších příkladů umožňuje vystihnout, jak mnohonásobné jsou příčiny zavedení právě té a ne jiné barvy a jak často se historie odchyľuje od předepsaných schemat.

Dnešní francouzská vlajka vznikla během Velké francouzské revoluce. K městské vlajce Paříže, tvořené svislými pruhy modrým a červeným, byla připojena ještě bílá státní barva. Tento vlajkový vzor, přesazený na italskou půdu, doznal tam určitou změnu: modrá byla nahrazena zelenou, barvou svobody.

Vlajka Rakouska, odchyľující se od nynějšího státního znaku, je znakovou vlajkou starého rakouského vévodství ze 13.stol.

Petr Veliký zavedl v Rusku bílo-modro-červenou vlajku, což je pozměněná vlajka nizozemská, také bez souvislosti se znakem. Potom putovaly tyto tři barvy do Srbska, Černé Hory, Chorvatska a Slovinska, i když v každé z těchto zemí byl sled jednotlivých barev jiný. V Bulharské vlajce byl dokonce modrý pruh nahrazen zeleným.

Ve znaku Etiopie je lev v přirozené barvě bez štítu; zeleno-žluto-červená vlajka má trojí interpretaci: geografickou - provincie Šoa, Amhara a Tigre, náboženskou - Bůh Otec, Syn a Duch svatý, etickou - naděje, láska a víra. Tytéž tři pruhy se staly panafrickými barvami a užívá se jich na vlajkách Ghany,

Guineje, Dahome, Kamerunu, Mali, Rwandy a Senegalů (a do roku 1969 i na vlajce brazzavilského Konga) v různém pořadí, někdy s vedlejším znamením, rovněž bez souvislosti se státními znaky. Symbolika těchto barev je v každém státě jiná.

Zajímavý je i příklad Krakova. Třebaže se na jeho znaku v žádné variantě nesetkává bílá barva s modrou, tvoří krakovskou městskou vlajku pruhy právě těchto barev, a to podle barev šlechtických uniforem krakovského vojvodství v 18. století.

Znak Pomořanska má na stříbrném poli červeného ptáka noha, ale vlajka je modro-bílá, tentokrát podle starých uniforem tamní milice. Znaků cizí bílo-žlutá vlajka polského města Milicze byla původně vlajkou místního střeleckého spolku. Dzierżoniów v Polsku má zeleno-červenou vlajku, poněvadž takové barvy měly šňůry staré městské pečeti.

Mnohé vlajky pocházejí z předheraldického období a je obtížné zjistit odůvodnění jejich barev. Tak např. vlajka Olštýna z konce 14. století je černo-bílo-červená, ale německé císařství přijalo tyto barvy teprve r. 1871. Na území někdejšího Nasavského knížectví, jehož vlastní vlajka byla modro-oranžová, se stejné barvy objevily v mnoha městech, třebaže v celém Německu se oranžová nenachází v žádném znaku.

Vzpomínané městské vlajky s pruhy v poměru 1:3:1 se znakem se neobjevují vždy v barvách znaku. Častěji je zvykem, zejména v Hesensku, že vlajka je bez ohledu na barvy znaku bílá s červeným lemováním - to jsou totiž hesenské zemské barvy.

Portugalská města se dělí na dvě skupiny: důležitější (cidades) a ostatní (vilas). Všechna mají uprostřed vlajky znak se jménem města a dvoubarevné vlajkové listy jsou buď vějířovitě rozděleny na osm částí podle vodorovné i svislé osy i podle úhlopříček (cidades) nebo čtvrceny (vilas). V převážné většině měst je při nejmenším jedna z těchto barev cizí znaku. V zámořských provinciích jsou naproti tomu barvy znaků zákonem předepsány.

V nejnovější době se však setkáváme i s tím, že znaky jsou odvozovány od vlajek. Víme např., že až dodnes mají některé emiráty a šejcháty na pobřeží Perského zálivu vlaj-

ky, ale ne znaky. Stejný stav byl v někdejších francouzských a italských koloniích v Africe, které získaly v minulém desetiletí nezávislost. Tyto slavnostní příležitosti byly vždy doprovázeny vztyčením vlastní vlajky, trvalo však také až pět roků, než vznikl státní znak. A právě mnohé z těchto nových státních znaků byly utvořeny tak, že na jejich štít byl přenesen obraz vlajky (Somálsko, Togo, Gabun, Horní Volta), někdy s jistými změnami a doplňky. Také Island však nahradil - a to už r. 1919 - svůj starý znak (s korunovaným orlem) vlajkovým vzorem. Vlajkový vzor se objevil i na znaku někdejší Sjednocené arabské republiky: zlatý orel měl na prsou štít s barvami vlajky. Podle příkladu SAR byly vytvořeny i znaky Sýrie a Líbye (platné do r. 1972), Iráku i Jižního Jemenu.

Právní základy. V mnoha státech je propůjčení znaku a vlajky upraveno zvláštními předpisy. Ve Švédsku je městská i provinční vlajka vždy věrnou podobou znaku. Ve Finsku se tato zásada vztahuje pouze na městské vlajky, provincie mají vlajky s pruhy. V Rakousku má právo na vlajku jen to město, které už má vlastní znak. Poněvadž tu nescházejí výjimky a odchylky, dochází k různým formalistickým kuriozitám: městské správy, jejichž obecní vlajky mají barvy cizí znaku, vnášejí je nezřídka do tohoto znaku, třeba i formou uměle vkomponovaného vedlejšího znamení. U Portugalska to už bylo řečeno.

- - -

K jakým závěrům ve vztahu k přítomnosti a budoucnosti nás tento letmý přehled přivádí? Vlajky a znaky jsou symboly stejné hodnoty, stejnou měrou reprezentativní pro danou oblast nebo místo. Rozdíl se týká jen materiálu, druhu a místa použití. Každý z těchto symbolů má vlastní historii a má být druhému podřízen, i když se oba často objevují ve vzájemné spojitosti.

A podle jakých zásad se mají tvořit nové vlajky tam, kde dosud nejsou? Je-li už znak, má na něj vlajka nějak navazovat; stejně vhodné je užít v novém znaku barev už existující vlajky, poněvadž jde o dva symboly téže instituce - ať tedy mají společné znaky.

Může se však ukázat, že někde se vytvořila tradice odchylná od uvedených schemat. V takových případech platí zásada - obsah před formou: schemata musí ustoupit!

(Přeložil dr.L.Mucha)

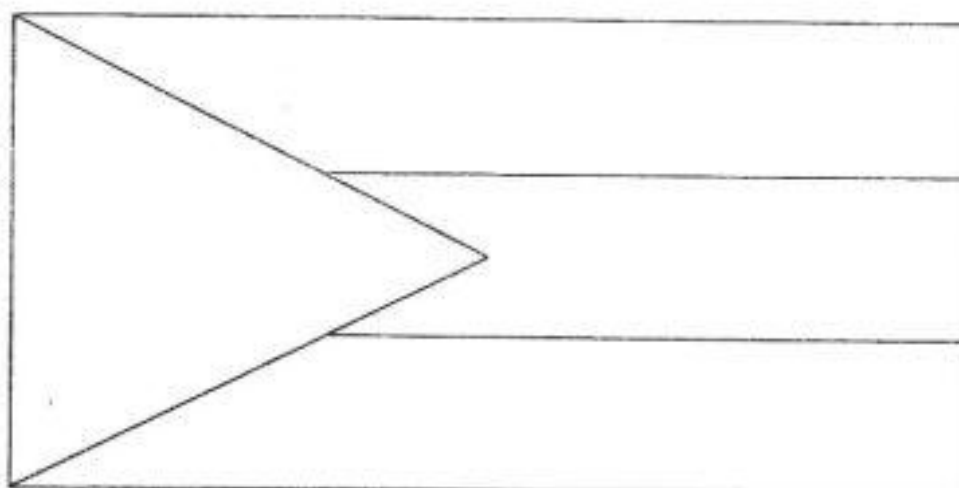
Jan Miller, Varšava

BAHAMY

10. července 1973 Bahamské ostrovy získaly nezávislost a staly se tak 143. samostatným státem na světě. List státní vlajky tvoří tři vodorovné pruhy (modrý, žlutý a modrý), přes které je v žerďové části položen černý klín sahající do poloviny délky listu vlajky. Vlajka má rozměr 1 : 2.

18. září tohoto roku byly Bahamské ostrovy přijaty do OSN. Druhý den (19.9.) odpoledne byla vlajka Baham slavnostně vztýčena před budovou OSN v New Yorku.

JM

VEXILOLOGICKÁ LITERATURA

Vexilologie č. 1 - 3 přinesla soupis zahraničních vexilologických knih z pražské univerzitní knihovny. V tomto čísle soupis doplňujeme o další zahraniční publikace, a to o ty, které jsme opomněli uvést a které univerzitní knihovna nově získala. Seznam tentokrát doplňujeme i o české publikace.

Barraclough, E.M.C.: Flags of the World, London 1969

(T 19782)

Barvy zemské a národní všech známých států na zemi, Praha

1885 (?)

(54 G 1489)

The Czechoslovak Flag ..., Washington 1918

(23 D 594)

Drdacký, K.: Státní vlajka a prapory při slavnostní výzdobě soukromé, Praha 1946

(54 G 25195)

Die Flaggen und Wappen der Čechoslovakischen Republik, Prag

1937

(23 G 748)

- How to Respect and Display Our Flag by the U.S. Marine Corps
b.m. 1947 (?) (H 1336)
- Hübner, H.: Aus der Geschichte der roten Fahne, Berlin,
1. vyd. 1962 (H 33968)
- Kalivoda, K.: Československá státní vlajka, Třebechovice
p. O. 1937 (54 G 14281/2)
- Kuchynka, R.: Mánesovy prapory, Praha 1921 (54 H 4908)
- Meyer, H.: Die rote Fahne, Weimar 1930 (25 E 3104)
- Novotný, A.: Pražské cechovní truhlice a korouhve, Praha
1948 (54 K 22293)
- Simbolos cubanos, Habana 1960 (H 28737)
- Šubrt, J.: Nemzetek zászlói, Bratislava, 1. vyd. 1966
(K 20108)
- Šubrt, J.: Vlajky nad svetom, Bratislava, 1. vyd. 1965
(54 K 30292)
- Šubrt, J.: Vlajky nad svetom, Bratislava, 2. vyd. 1966
(54 K 31806)
- Vlajky a znaky Československé republiky, Praha 1935
(54 G 11857)
- Vlajky vojenských plavidel a jak se jich používá, Praha
1934 (54 J 5266/T.VI-1)
- Wentzke, P.: Die deutschen Farben, ihre Entwicklung und Deu-
tung sowie ihre Stellung in der deutschen Geschichte,
Heidelberg 1927 (22 G 3796/ Bd 9)

Aleš Brožek

VEXILOLOGIE - zpravodaj Vexilologického klubu při Obvodním
kulturním domě v Praze 3, Kalininova 20, 130 00 Praha 3.
Vychází neperiodicky a je určen pouze členům k l u b u .

Toto číslo připravili A. Brožek, dr. L. Mucha
a dr. Zb. Svoboda.

Výtvarně spolupracoval M. Kroupa.

Září 1973

č.7